

Deel 1: Podcasts 1-85 (Prehistorie tot Hanzetijd)

Geschiedenis van de Lage Landen van Europa



Feico Houweling



VOORBEELD

Geschiedenis van de Lage Landen van Europa

Deel 1: Podcasts 1-85 (Prehistorie tot Hanzetijd)

Feico Houweling



ISBN: 978-90-822498-0-4

NUR: 680

Trefwoord: Nederlandse geschiedenis

Dit is een uitgave van Hoor! Geschiedenis, Ganzekruid 7, 3068 RK Rotterdam

Website: www.hoorgeschiedenis.nl; e-mail: info@hoorgeschiedenis.nl

Tweede, herziene druk, december 2014

© Feico Houweling, Rotterdam. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Voorwoord bij het gehele werk	8
1. Indus de Bataaf	10
2. Het meisje van Yde.....	11
3. De vorst van Oss.....	12
4. Julius Caesar	13
5. Drusus	14
6. Tacitus.....	15
7. De Germanen (1).....	16
8. De Germanen (2).....	
9. Bataven	
10. De Kananefaten.....	
11. De Friezen	
12. De Friese opstand	
13. De Bataafse opstand	
14. Romanisering	
15. Nehalennia.....	
16. De Franken (1).....	
17. De Franken (2).....	
18. Het Frankisch	
19. Clovis (1).....	
20. Germaanse goden.....	
21. Clovis (2).....	
22. Clovis (3).....	
23. Clovis (4).....	
24. Clovis (5).....	
25. Salische wet (1)	
26. Salische wet (2)	
27. De Merovingers (1)	
28. De Merovingers (2)	
29. De Merovingers (3)	
30. De hofmeiers (1)	
31. Karel Martel	
32. Pepijn de Korte.....	
33. De Friese koningstijd (1).....	
34. De Friese koningstijd (2).....	

37.	Dorestad (2)	L
38.	De Friese wet (1)	
39.	De Friese wet (2)	
40.	Karel de Grote (1).....	
41.	Karel de Grote (2).....	
42.	Karel de Grote (3).....	
43.	Karel de Grote (4).....	
44.	Karel de Grote (5).....	
45.	De Karolingische Renaissance	
46.	Kerk en graafschappen.....	
47.	Adelbert	
48.	Willibrord	
49.	Bonifatius	
50.	Werenfridus, Lebuïnus en Liudger	
51.	Lodewijk de Vrome	
52.	Lotharius I en II.....	
53.	Lotharingen	
54.	Zwentibold	
55.	De Noormannen.....	
56.	Godfried de Zeekoning.....	
57.	Gerulf	
58.	De Saksische keizers.....	
59.	Hendrik de Vogelaar.....	
60.	Otto de Grote (1).....	
61.	Otto de Grote (2).....	
62.	Otto II	
63.	Dirk III van Friesland (Holland)	
64.	De rijkskerk.....	
65.	De sterrenmantel	
66.	Cluny	
67.	Canossa	
68.	Tanchelijn	
69.	Gewesten en steden	
70.	De kruistochten (1)	
71.	De kruistochten (2)	
72.	Vlaanderen (1).....	
73.	Vlaanderen (2).....	
74.	Antwerpen	

75.	Brugge	L
76.	Brabant (1)	
77.	Brabant (2)	
78.	Gelre.....	
79.	Holland	
80.	Rooms-koning Willem II	
81.	Utrecht	
82.	Jacob van Maerlant.....	
83.	IJsselsteden	
84.	Hanzetijd	
85.	Hanzetijd 2	

VOORBEELD

Voorwoord bij het gehele werk

Deze Geschiedenis van de Lage Landen in vijf delen, waarvan dit het eerste deel is, bevat de vrijwel letterlijke weergave van de teksten van de 350 podcasts over Nederlandse geschiedenis, die de auteur in de afgelopen jaren dagelijks op internet heeft geplaatst. Deze tekst is aangevuld met tabellen, grafieken, foto's en andere informatie.

Om het overzichtelijk te houden, is het geheel van over vijf delen verdeeld, vier van 85 podcasts en een van 10 podcasts.

- **deel 1: Prehistorie tot Hanzetijd** (podcasts 1-85)
- deel 2: Hanzetijd tot 1672 (podcasts 86-170)
- deel 3: Rampjaar tot afscheiding België (podcasts 171-255)
- deel 4: Koning Willem I tot heden (podcasts 256-340)
- deel 5: Overzicht en toelichtingen.

Het verhaal vertelt de geschiedenis van ons, de mensen die in deze streken wonen of daaruit afkomstig zijn. Het is een subjectief verhaal waarbij de schrijver persoonlijk betrokken is, omdat het mede zijn verhaal is. Hetzelfde geldt voor de lezer/es. Geschiedkunde is de wetenschap van onze afkomst, van onze wortels, van de verhalen, die we nodig hebben om iets te kunnen begrijpen van onze gemeenschappelijke toekomst als mensheid.

We hebben met opzet de geschiedenis van België en Nederland tezamen genomen, omdat de Lage Landen een innig verweven plaats innemen in het bredere Europese verband. Er zijn periodes waarin de zuidelijke en de noordelijke Nederlanders hun eigen weg gaan, zoals na 1830. Maar het aantal periodes waarin er duidelijk sprake is van een gezamenlijke geschiedenis, zoals in de tijd van de Zeventien Provinciën, zijn te talrijk om te kunnen spreken van twee landen met elk hun eigen geschiedenis.

Bovendien hebben de beide natiestaten zoals we die nu kennen niet altijd zo bestaan en zullen ze er ooit weer anders uitzien, maar de regio met haar bijzondere leefomstandigheden ligt vast. Tot op bepaalde hoogte is er ook sprake van een bevolking die hier al langere tijd woont, hoewel dat laatste natuurlijk met vraagtekens omgeven blijft.

Bij het beschrijven van de periodes waarin er duidelijk sprake is van een verschil tussen noord en zuid, hebben we geprobeerd recht te doen aan die eigenheid. Evengoed hebben we geprobeerd om recht te doen aan het gemeenschappelijke karakter van de Lage Landen, bijvoorbeeld in de bovengenoemde periode of in de tijd van de Franken, de Friese koningen en de Zeventien Provinciën.

Misschien is het mede deze benadering geweest, die geleid heeft tot enkele significante verschillen met veel andere geschiedenisboeken. We hebben bijvoorbeeld uitgebreid aandacht besteed aan de maatschappelijke rol van de kerk en met name gelet op de grote verschillen tussen de gebieden waar de kerk al vanaf de Romeinse tijd bestond en waar die pas rond de achtste of de negende eeuw verscheen. Ook hebben we betrekkelijk nieuwe historische inzichten gevolgd, waarbij duidelijk is geworden dat de Investituurstrijd aan het begin van het tweede millennium gezien kan worden als

de eerste grote Europese revolutie waarbij de grondslag werd gelegd voor de scheiding van kerk en staat en voor de moderne wetgeving.

Verder hebben we benadrukt dat het orthodoxe calvinisme zijn oorsprong vindt in de Zuidelijke Nederlanden en van daaruit naar het noorden is verhuisd, waar een veel gematigder religieus klimaat heerste. Hierdoor ontstond een ander beeld over de Nederlandse Opstand, met andere accenten en mogelijk minder heroïek. Met veel aandacht hebben we geprobeerd om recht te doen aan alle partijen, ook aan de orthodoxe calvinisten wier rol in de noordelijke Nederlanden niet altijd even eervol was.

Daarbij moeten we aantekenen dat het nooit de bedoeling is geweest om geloofsrichtingen, bevolkingsgroepen, steden of regio's een mindere rol toe te bedelen dan zij verdienen. Ook chauvinisme zij verre van ons. Altijd is er wel een periode waarin het belang van een bepaalde groep of een bepaalde houding optimaal tot zijn recht komt, evengoed als er altijd wel een mindere periode is. Bijvoorbeeld de twijfelachtige rol van Amsterdam ten tijde van de staatsgreep van Maurits doet niets af aan de glorie van deze stad gedurende de Gouden Eeuw.

Met name ten aanzien van het politiek bestel ten tijde van de Republiek zijn we nogal kritisch. Het Plakkaat van Verlating blijkt met een Europese bril gezien een revolutionair document, maar we moeten daarnaast erkennen dat het de Republiek niet is gelukt om een stabiele staatsinrichting te vinden. Ruim twee eeuwen lang regeren chaos en willekeur, waaraan pas na ingrijpen van de Fransen een eind komt.

De argumenten en achtergronden van deze visie leggen we uit in een ander boek, dat medio 2014 zal verschijnen.

Dit boek zou niet tot stand zijn gekomen zonder de actieve inbreng van honderden Hovo-cursisten en talloze luisteraars van de podcasts over de geschiedenis van de Lage Landen in de afgelopen jaren. Hun opmerkingen, verbeteringen en aanvullingen waren van grote waarde. Dat laatste geldt zeker ook voor Fred van de Biezen (www.fietstochtenXL.com), die als kritische eindredacteur een belangrijke bijdrage heeft geleverd.

En omdat ik hoop en eigenlijk ook wel weet dat opmerkingen zullen blijven komen, durf ik nu al te zeggen dat er in de toekomst nieuwe bijgewerkte en aangevulde edities van dit boek verschijnen. In die zin is het een levend boek, een boek van schrijver en lezers tezamen.

Op een aantal plaatsen in dit boek staan opmerkingen over het auteursrecht. Niets is tegenwoordig makkelijker dan kopiëren en doorgeven, maar het schrijven van boeken als deze is alleen mogelijk wanneer de auteur in de gelegenheid is om een inkomen te verwerven. U wordt dan ook vriendelijk verzocht deze tekst niet onderhands aan vrienden en kennissen door te geven. Daarvoor zijn er de gratis podcasts op internet, waarvan iedereen die dat wil kan genieten.

De afbeeldingen zijn ofwel van eigen hand ofwel rechtenvrij. Dat geldt ook voor de vertalingen. Mocht er desondanks materiaal voorkomen waarop rechten rusten, neemt u dan svp contact op met de auteur (info@hoorgeschiedenis.nl).

Rotterdam, 1 juli 2014,

Feico Houweling.

1. Indus de Bataaf

In het Nationale museum van Italië, dat gevestigd is in Rome, bevindt zich een bijzondere grafsteen. Hij is bijna 2000 jaar oud en heeft alles te maken met het Romeinse Rijk, maar ook met de Lage Landen. Het is de grafsteen van een zekere Indus, een Bataaf. Het opschrift van de grafsteen luidt vertaald naar het Nederlands,

Indus, lijfwacht van Nero Claudius Caesar Augustus uit de ruitery van Secundus. (Latijn: INDUS NERONIS CLAUDI CAESARIS AUG(USTI) CORPOR(IS) CUSTOS DEC(URIA) SECUNDI NATIONE BATAVUS VIX(IT) ANN(OS) XXXVI H(IC) S(ITUS) E(ST) POSUIT EUMENES FRATER ET HERES EJUS EX COLLEGIO GERMANORUM).

Ligt hier een van onze verre voorvaderen? Een echte Nederlander in een Romeins graf en dan nog wel een die gediend heeft onder keizer Nero? Nee, zo'n conclusie zou toch wel te ver gaan. Maar in ieder geval gaat het om iemand uit de streken die we nu bewonen en dus is er een geografisch verband. Daarmee is waarschijnlijk wel alles gezegd.



Foto: Wikimedia Commons / Jastrow

Lange tijd is gedacht dat de Bataven inderdaad de voorvaderen waren van de huidige Nederlanders. Vooral in de zeventiende eeuw was dat wel handig, want de Bataven stonden bij de Romeinen bekend als een krijgslustig en dapper volk en in de strijd met de Spanjaarden kwam dat imago goed van pas. Zo ontstond de zogenaamde Bataafse mythe, die met name een uitvinding van de Hollanders was. Tot aan de Bataafse Republiek, eind achttiende eeuw, werd vaak aangenomen dat de Hollanders inderdaad van de Bataven afstamden en niet alleen hun dapperheid hadden overgenomen, maar ook allerlei democratische instellingen. Dat was leuk bedacht, maar achteraf moeten we zeggen dat er niet veel van klopt.

We weten niet precies wat er uiteindelijk met de Bataven is gebeurd, ze zijn als het ware in rook opgegaan. Maar misschien dragen we nog wel een paar van die Bataafse genen met ons mee en zelfs al zou het niet zo zijn, dan nog is het interessant om te zien hoe de mensen die deze gebieden 2000 jaar geleden hebben bewoond, hebben geleefd, geleden, gestreden en geloofd in hun eigen toekomst. Ze hebben zich verzet tegen de Romeinen. Toen dat niet vol te houden bleek, hebben ze zich gelieerd met de Romeinen en op een gegeven moment kwamen ze zelfs in opstand om hun

onafhankelijkheid te bewaren, maar uiteindelijk gingen ze toch door de knieën en moesten ze zich voegen naar het Romeinse gezag.

In dit eerste gedeelte van de serie luisterverhalen over de Nederlandse geschiedenis beginnen we in de tijd van de Bataven, want dit is de eerste periode waarin we beschikken over geschreven bronnen. Dat waren de bronnen van de Romeinen, waarvan ik er een paar zal introduceren. De grafsteen is bijvoorbeeld zo'n bron. Het is toch mooi om te weten dat er dus een Bataaf was, genaamd Indus, die gediend heeft onder keizer Nero nog wel in zijn ruitelij, wat bepaald niet de geringste functie was onder een Romeins keizer.

Nero was keizer van het jaar 54 tot 68. Indus schijnt overleden te zijn in het jaar 61, dus alle ellende die Nero aan het eind van zijn regeringsperiode veroorzaakte, heeft Indus niet hoeven meemaken. En ook de grote Bataafse Opstand in het jaar 69 kwam te laat voor deze Indus. We weten dus ook niet voor welke partij hij zou hebben gekozen, zijn eigen volk, de Bataven of voor zijn broodheren, de Romeinen.

2. Het meisje van Yde

De Bataven waren Germanen. Wie waren die Germanen en hoe leefden ze in de periode dat Romeinen doordrongen in deze gebieden? Dat was vlak voor het begin van onze jaartelling. Hoe zagen de Romeinen deze Germanen? En hoe ziet de geschiedenis van de Bataven, de Kananefaten en de Friezen, de stammen die in deze gebieden bewoonden, eruit?

Als we het hebben over Nederland en België of over de gebieden waarin we nu wonen, dan heb ik het niet strikt over het stukje grond dat valt binnen de hedendaagse grenzen van de staten zelf, zoals die nu bestaan. Die grenzen waren er vroeger niet, maar ook in het verre verleden had de regio waarin wij nu wonen bepaalde kenmerken waardoor dit gebied zich onderscheidde van andere gebieden. Er waren toen geen bergen en die zijn er nu nog steeds niet. De zee is altijd dichtbij geweest, zelfs in de periode dat het zeewater zo laag stond dat de Noordzee drooglag en de rivieren die door dit gebied stroomden het landschap tekenden.

Periodisering aan de hand van vondsten

Ca. 5300- 4900	v. Chr.	Bandkeramiek
Ca. 4900- 1800	v. Chr.	Bekerculturen
Ca. 2000- 700	v. Chr.	Bronstijd
Ca. 700- 12	v. Chr.	IJzertijd

Het is dus een heel vlak landschap dat aan de zuidkant begrensd wordt door de Ardennen en aan de oostkant overgaat in de Noord-Duitse laagvlakte. In dat gebied met binnenvallende zeeën, rivieren die het land doorsnijden en steeds weer nieuwe lagen van zand, klei en veen vormen, wonen sinds het einde van de laatste ijstijd mensen. In mei 2011 werden in de Rotterdamse stadswijk IJsselmonde restanten gevonden van een graf, dat vermoedelijk zo'n 9.000 jaar geleden is gemaakt. Dit is tot dusver het oudste graf in Nederland. Er lag een gecremeerde vrouw in, van wie botresten zijn teruggevonden. Ook lagen er allerlei voorwerpen bij, zoals vuurstenen mesjes, een hamer en een slijpsteen.

Het onderzoek naar wat er 10.000 jaar geleden in deze buurten gebeurde, is eigenlijk geen geschiedenis maar archeologie. Er worden in heel Nederland allerlei vondsten gedaan van volkeren die hier in het verleden woonden ofwel langs zijn getrokken. Zo'n 5.000 jaar geleden vielen dergelijke volkeren te onderscheiden aan het soort keramiek dat ze maakten. Ze versierden het aardewerk op

verschillende manieren, en zo ontstonden bijvoorbeeld de Standvoetbekercultuur en daarna de Klokbekercultuur.

Prehistorische culturen

Ca. 4900- 1800 v. Chr.	Bekerculturen
Ca. 3400- 2900 v. Chr.	Trechterbekers(Hunebedden)
Ca. 3200- 2800 v. Chr.	Standvoetbekers
Ca. 2800- 2600 v. Chr.	Geheel versierdebekers
Ca. 2600- 1800 v. Chr.	Klokbekers

Van recentere datum is het bekende meisje van Yde, dat is een plaatsje pal ten noorden van Assen. Haar stoffelijk overschot is te zien in het Drents museum in Assen. Het gaat om een zogeheten veenlijk, een lichaam dat in het natte veen, afgesloten van zuurstof, redelijk goed bewaard is gebleven. Ze is volgens onderzoekers tussen 54 v.C. en 128 n.C. om het leven gekomen, maar waardoor is niet helemaal duidelijk. Uit informatie van het museum blijkt dat ze ongeveer 1,40 meter lang was en waarschijnlijk een jaar of zestien oud. Ze had een lichte bochel in haar rug en liep waarschijnlijk ook een beetje mank. Zou ze daardoor in aanmerking zijn gekomen om als mensenoffer te dienen? In ieder geval was er een soort band om haar nek gewikkeld, wat erop kan wijzen dat ze gewurgd is.

3. De vorst van Oss

We kunnen in het geval van het meisje van Yde niet uitsluiten dat er een religieuze motieven in het spel zijn geweest. Mensenoffers komen we de hele geschiedenis door tegen, meestal om de goden gunstig te stemmen. Want in de stammenwereld geloofde men in heel andere goden dan tegenwoordig. De oude Germaanse goden hebben veel te maken met de natuurkrachten om ons heen. Het bekendste voorbeeld is waarschijnlijk wel de god Donar, in de Scandinavische landen Thor genoemd. Hij is de God van de donder, die hij veroorzaakt door met zijn geweldige hamer op de wolken te slaan, waarna de vonken ervan af spatten en als bliksemflitsen naar de aarde schieten. Geweld en strijd waren in deze oude godenwereld heel belangrijk. We komen erop terug wanneer we gaan zien hoe de oude stamgoden werden ingeruild voor nieuwe.

Er woonden in de Lage Landen dus allerlei stammen met elk zijn eigen achtergrond, waar we maar heel weinig van afweten. We moeten dus voorzichtig zijn met het interpreteren van de weinige gegevens die we hebben. Aan de hand van wat we weten over het stammenleven in het algemeen, kunnen we ons toch een voorstelling maken over het leven in de tijd dat de Romeinen hier nog niet waren.

Zo vlak voor het begin van de jaartelling woonden de Germanen in deze streken in langwerpige boerderijen die groot genoeg waren om hele families te huisvesten, met de kippen, koeien en geiten erbij. Ze waren gebouwd met behulp van palen die rechtstandig in de grond waren gezet en met rieten daken. Er werd aan akkerbouw gedaan en er werd gejaagd en gevisd. Wat dat betreft zal het leven hier in de Lage Landen niet eens zo slecht zijn geweest. Er waren ook rijke mensen die in staat waren om sieraden te laten maken. Er zijn restanten gevonden van smederijen en er vond handel plaats met andere gebieden.

Dankzij de archeologie krijgen we een steeds beter beeld van de beschaving in dit gebied. Want natuurlijk hebben ook stammen hun eigen beschaving. Neem bijvoorbeeld de rijke graven die gevonden zijn in Oss. De eerste vondst werd gedaan in 1933 en meteen was duidelijk dat het hier moest gaan om een rijk iemand. Er lag bijvoorbeeld een grote bronzen emmer in het graf en ook een

ijzeren zwaard dat versierd was met goud. En dat alles in het jaar 700 voor Christus. We hoeven ons de prehistorische Nederlanders dus niet voor te stellen als wilden die gehuld in berenvellen en gewapend met knuppels de Veluwe en omstreken onveilig maakten. Of misschien deden ze dat ook wel, maar in ieder geval hadden ze ook een hoog ontwikkelde cultuur met prachtige handwerkkunst en bedreven ze diverse ambachten.

Maar ze leefden wel heel anders dan de inwoners van het Romeinse Rijk. De oude Germanen woonden in nederzettingen, meestal semi-permanent, dat wil zeggen dat als de grond was uitgeput, ze naar een eindje verderop verhuisden waar de grond nog vruchtbaar was. Ze leefden samen in stammen wat betekent dat het familieverband centraal stond.

4. Julius Caesar

Bij de oude Germanen had de natuur een centrale plek in het dagelijks leven en in de godsdienst, maar minstens even belangrijk in het stammenleven was de rol van voorouders. Die keken bij wijze van spreken continu over je schouders mee naar wat je deed en als je geluk had dan werd je na je dood zelf zo'n voorouder. Dat was tenminste het geloof. Trouw zijn aan je stam, trouw aan je familie en trouw aan je voorouders, dat was wat er van je werd verwacht.

De stamleden bouwden geen steden. Ook dat is typerend voor de stammen. Dat soort dingen deden de Romeinen en voor hen de Egyptenaren en de Babyloniërs juist wel. Het bouwen van steden en het aanleggen van wegen zijn zaken voor grote rijken, niet voor kleine stammen. Het was dus een heel andere leefwijze, die de oude Germanen er op na hielden. Toen ongeveer 60 jaar voor het begin van de jaartelling de eerste Romeinen in de buurt van deze regio kwamen, onder leiding van de bekende veldheer Julius Caesar, de latere alleenheerser van wiens naam de titel 'keizer' is afgeleid, ontstond er een enorme culturele botsing tussen de oude bewoners van het gebied en de nieuwkomers.

Het vroege Rome

650- 575	v. Chr.	Etruskische kolonie
450	v. Chr.	Twaalf tafelen wet
387	v. Chr.	Bezetting door Galliërs

Wereldrijk in wording

300- 200	v. Chr.	Rome vestigt macht op schiereiland
264- 146	v. Chr.	Drie Punische Oorlogen
214- 197	v. Chr.	Twee Macedonische Oorlogen
121 - 44	na Chr.	Verovering Gallië, Brittannië

Consolidatie

29v. Chr. – 180na Chr.	Pax Romana
------------------------	------------

Desintegratie en verval

230	Mesopotamië gaat verloren
364	Valense eerste Oost-Romeinse keizer
476	Romulus Augustulus afgezet

Voor de Germanen betekende de komst van de Romeinen dat ze zo'n beetje alles waarin ze tot nu toe hadden geloofd, achter zich moesten laten en hun leefwijze totaal moesten veranderen. De Romeinen op hun beurt deden er alles aan om de onderworpen stammen op te nemen in hun rijk.

Want dat is weer typerend voor zo'n rijk als dat van de Romeinen, er is voor iedereen een plekje als je maar trouw zweert aan het gezag en handelt in het belang van het rijk. Een rijk streeft altijd naar een zo groot mogelijke uitbreiding van het gebied en probeert zoveel mogelijk volkeren in dat gebied op te nemen.

Julius Caesar is bekend geworden door de onderwerping van de Galliërs, de stammen die een groot deel van het huidige Frankrijk bevolkten. Voor de gymnasiasten onder ons is het misschien goed om even een opmerking te maken over hoe we hier de naam Caesar uitspreken. Volgens taalkundig onderzoek zou de achternaam van Julius moeten worden uitgesproken als [kaɪsar]. Dat is zo gek nog niet want ons woord keizer is daar rechtstreeks van afgeleid. Alleen is er in Nederland de gevestigde traditie om gewoon Caesar te zeggen. Ik hou me aan de gewone Nederlandse uitspraak, ook al weet ik dat op de Latijnse les vaak andere uitspraken worden gehanteerd. Het is namelijk ondoenlijk om van elke taal eerst de uitspraakregels te gaan leren voordat je een naam of woord uit die taal zou mogen uitspreken. En dan nog zeggen we bijvoorbeeld op zijn Nederlands Parijs en niet Paris, Londen en niet London en Berlijn in plaats van het eigenlijke Berlin.

Caesar dus. Hij leefde van het jaar 100 v.Chr. tot aan 44 v.Chr. en is dus ongeveer 56 jaar oud geworden. Op zijn 37^{ste} werd hij naar Spanje gestuurd en op zijn 42^{ste} begon de grote veldtocht waarin het hele gebied dat we nu kennen als Frankrijk werd onderworpen. Die veldtocht duurde een aantal jaren en het ging er tamelijk hardhandig aan toe. Caesar drong zelfs door tot het huidige België en was waarschijnlijk de naamgever van de Romeinse provincie die daar werd gevestigd, Belgica. Ook daar woonden allerlei stammen, waarvan bijvoorbeeld de Eburonen de illusie hadden dat ze zich tegen Caesar konden verzetten.

5. Drusus

De stam van de Eburonen woonde in het gebied waar we tegenwoordig de Belgische stad Tongeren vinden, even ten westen van Maastricht. Onder leiding van hun hoofdmans Ambiorix hakten ze anderhalf legioenen van Caesar, vermoedelijk rond de 7.500 soldaten, in de pan. Een prachtige overwinning, maar onvoldoende om Caesar af te schrikken. Integendeel, hij begreep na deze slag dat er hardere middelen nodig waren om de Eburonen eronder te krijgen. Wat er precies met ze is gebeurd, is niet helemaal duidelijk. Maar er is er in ieder geval niet veel van hen teruggevonden. Volgens de overlevering zijn ze allemaal vermoord, wat zou kunnen, maar mogelijk zijn ze weggevoerd en als slaven verkocht. In ieder geval heeft de stad Tongeren zijn naam te danken aan degenen die de leeggekomen plaats mochten innemen, de zogeheten stam van de Tungri. Wel staat er op de marktplaats van Tongeren nog een standbeeld ter nagedachtenis aan de onverschrokken Ambiorix.

Ten noorden van de Eburonen woonden de Bataven in het gebied dat we nu kennen als de Betuwe, dus tussen de Rijn en de Waal. In de omgeving woonden nog tal van andere stammen zoals meer westelijk de Kanarifaten, in wat nu Zuid-Holland is en meer naar het noorden de Friezen. Die drie stammen vervulden een hoofdrol in de oudste Nederlandse geschiedenis, hoewel hun lot is omgeven door de nodige onzekerheid. De Friezen werden bijvoorbeeld wel Friezen genoemd, maar het is lang niet zeker dat ze ook etnisch verwant waren aan de huidige bewoners van Friesland. En wie precies die Kanarifaten waren is ook niet helemaal duidelijk. Wel wordt gezegd dat het een soort onderafdeling van de Bataven zou zijn geweest. Dan waren er ook nog de zogenaamde Kleine Friezen, de Frisionem. Meer naar het noordoosten vinden we de Chamaven en in het gebied dat nu België is een grote diversiteit aan stammen, waaronder de Menapiërs.

Wie waren die Bataven dan wel? Van hen wordt verteld dat ze eigenlijk afkomstig zijn uit het gebied dat we nu kennen als Hessen in Midden-Duitsland, ten noorden van Frankfurt. Ongeveer een halve

eeuw voor Christus zouden ze daar ruzie hebben gekregen en vervolgens de Rijn zijn afgezakt totdat ze in de Lage Landen kwamen en zich vestigden in de Betuwe. Een mogelijkheid is dat ze in het gat gesprongen zijn dat ontstond na het verdwijnen van de Eburonen. In ieder geval verworven ze een mooi stuk vruchtbaar land, goed te verdedigen tussen twee rivieren en met uitstekende verbindingen om handel te kunnen drijven. Als de Romeinen niet waren gekomen, zouden de Bataven er wellicht nog lang zijn gebleven.

Uiteindelijk was het Drusus die de Lage Landen veroverde en niet Julius Caesar. Om precies te zijn Nero Claudius Drusus ook wel bekend als Drusus III. Deze Romeinse veldheer wist rond het jaar 12 voor Christus de Lage Landen definitief te onderwerpen. Hij is onder andere bekend geworden door de zogeheten Drususgracht, een kanaal waarvan niet helemaal zeker is waar het exact heeft gelegen, maar mogelijk was het een verbinding tussen Rijn en Vecht. Het vervulde in elk geval een belangrijke rol in de logistiek van de Romeinen. En dat is weer tekenend voor de manier waarop de romanisering van dit gebied werd aangepakt. De stammen werden onderworpen en als ze zich netjes gedroegen, konden ze hun leven voortzetten, maar alleen binnen de beperkingen van het Romeinse Rijk. Er werd een legerenheid gestationeerd en de Romeinen begonnen met de bouw van forten en infrastructuur voor de bevoorrading ervan. Aanvankelijk waren die forten vrij bescheiden, maar dat zou na de opstand van de Bataven in het jaar 69 wel anders worden.

6. Tacitus

Voor we het gaan hebben over de romanisering, dus de opname van der Germaanse stammen in het Romeinse rijk, kijken we eerst eens naar de diverse stammen die de Romeinen onderwierpen. Hoe kunnen we echt te weten komen hoe deze stammen leefden, los van de potjes en pannetjes die we in de bodem terugvonden? We hebben ook al gezegd dat ze geen steden bouwden of wegen aanlegden, maar stammen hebben nog enkele andere kenmerken en een van de belangrijkste is, dat ze weinig tot niets opschreven. Vaak kenden ze zelfs het schrift niet hoewel het niet lang meer zou duren voordat het runenschrift in zwang kwam. Er is dus geen geschreven Bataafse overlevering. De Romeinen kenden het schrift wel en waren bovendien heel goed in het opschrijven van wat ze zagen en hoorden.

Daardoor is er toch een geschreven bron over de Germaanse geschiedenis of in ieder geval over de manier waarop de Germanen leefden. Die bron heet Publius Cornelius Tacitus, een vooraanstaande Romein die leefde van 56-117 n.Chr. We kennen deze Tacitus onder meer van zijn jaarboeken, waarin hij uitgebreid schrijft over de strijd tegen de Germanen. Daarnaast heeft hij nog een ander klein boekje geschreven, dat misschien wel onze belangrijkste bron van informatie vormt over het Germaanse stammenleven uit het begin van onze jaartelling. Dat boekje heet, in het Nederlands, *'Van de oorsprong en de gewoonten der Germanen'*.

Tacitus is zelf nooit in onze contreien geweest, maar toch mogen we aannemen dat hetgeen hij schrijft betrouwbaar is. Hij had namelijk een hooggeplaatste positie in het Romeinse Rijk en tal van mensen om hem heen waren wel degelijk in Germanië geweest en wisten hoe het er daar aan toeling. Dus mogen veilig aannemen dat Tacitus niet zomaar onzin opschreef. Hij heeft blijkbaar goed geluisterd naar degenen die hem iets over Germanië konden vertellen en die kennis vervolgens vastgelegd. Er zijn diverse vertalingen van zijn boek, bijvoorbeeld die van Vincent Hunink, uitgegeven door Salamander in de reeks Klassiek.

Het boekje telt vier hoofdstukken en dat zijn achtereenvolgens:

- Geschiedenis van de Germanen
- Gewoonten en gebruiken
- Het leven in de nederzettingen
- Beschrijving van de stammen

Voor de Romeinen was Germanië een verzamelnaam voor alles wat bij wijze van spreken aan de 'verkeerde kant' van de Rijn lag; een uitgestrekt gebied met stammen die zich niet lieten onderwerpen. Tacitus noemt ze allemaal Germanen en daaruit kunnen we een aardig stukje geschiedenis aflezen. Want zijn werk werd ontdekt rond 1455, tijdens de Renaissance. Kort daarna kwam de term Germanië in zwang als benaming voor Duitsland, in de tijd van het humanisme. De termen Germanen en Germanië hebben we dus te danken aan de Romeinen.

7. De Germanen (1)

Laten we eens kijken wat Tacitus over de Germanen te melden had. Daarbij kunnen we nog even terugdenken aan wat we al zeiden over de stammen. Ze leefden in familieverband, ze voerden graag oorlog maar niet altijd, ze hadden een hoog ontwikkelde cultuur, geen schrift maar wel een orale traditie dat wil zeggen verhalen en liederen die van generatie op generatie werden doorgegeven en ze hadden onregelmatige contacten met andere stammen. Hierbij een aantal citaten uit het boek van Tacitus met tussendoor een kleine toelichting.

Tacitus begint met een beschrijving van het gebied:

Germanië is gescheiden van Gallië, Raetië [Tirol] en Pannonië [Hongarije] door de Rijn en de Donau en van Sarmatië en Dacië [Balkan] door bergen en wederzijdse afschrikking. (1)



*Publius Cornelius Tacitus
(ca. 56-117)*

Die wederzijdse afschrikking, verwijst naar de strijdvaardigheid van de Germanen. Ze stonden erom bekend dat ze zich alleen met geweld lieten onderwerpen.

De inwoners van Germanië wonen op hun eigen land en hebben zich niet vermengd met vreemden, noch in hun woonplaatsen noch als bezoekers. (2)

Ze waren eigzinnig, die Germanen. Voor Tacitus was het misschien een beetje merkwaardig dat een groep mensen zich niet met andere groepen zou willen inlaten, want het principe van het Romeinse Rijk was nu juist de vermenging van allerlei groepen met elkaar die zo gezamenlijk een